

คติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อ

สถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย

Ancient Indian Beliefs and Traditions Influencing the Status
and Role of Women in Thai Society

ประสิทธิ์ ชาระ

Prasit Chara

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร

Rajamangala University of Technology Isan Sakonnakhon Campus

พระครูพัชรกิตติโสภณ วิเชียร ชันผักแว่น

Phrakhru phatcharakittisophon Wichian Khanphakwan

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buriram Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail : prasit.ca@rmuti.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับสตรีสมัยพระเวทและสมัยพุทธกาล 2) เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 6) 3) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย บทความนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมและทุติยภูมิ แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้ตอบรับวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า

สถานภาพและบทบาทสตรีสมัยพระเวทและสมัยพุทธกาลนั้น มีสภาพค่อนข้างดี ไม่ได้ถูกกดขี่มากนัก เพราะอย่างน้อย สตรีในสมัยยุคเวทก็ยังมีโอกาสบวชบรรพชาได้เท่าเทียมกับสามีและมีสิทธิเท่าเทียมกับสามี สตรียังได้รับการศึกษาพระเวทอีกด้วย ในสมัยพุทธกาล สตรีมีสิทธิเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาและมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ ส่วนศาสนาพราหมณ์ที่ยังนับถือคัมภีร์พระเวทอยู่ ก็ยังคงดำเนินชีวิตตามกฎของศาสนา โดยสตรีถูกลดทอนสิทธิลงค่อนข้างมากจากสมัยยุคเวท ขาดการศึกษาและมีสถานภาพต่ำในสังคมและครอบครัว สถานภาพและบทบาทสตรีในสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา

พราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา โดยตรงจากการนับถือศาสนา ดังนั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีจึงตามติดมากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเสียเป็นส่วนใหญ่ สตรีจึงถูกกดทับด้วยระบบความเชื่อ เรื่อยมาถึงอยุธยาจึงยังต้องอยู่ภายใต้อำนาจของสามี จนกระทั่งมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 6) สตรีจึงได้รับการยอมรับมากขึ้น มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน สามารถเลือกคู่รักเองได้โดยไม่ต้องถูกบังคับจากบิดามารดา จาริตินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย กล่าวได้ว่า มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทยโดยตรง เพราะจาริตเหล่านั้นมาจากความเชื่อทางศาสนา จึงไม่สามารถจะทำให้หลุดได้เปลาะเดียว จะต้องค่อย ๆ ใช้กาลเวลาปอกลอกเปลือกออกทีละชั้น ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน สตรีได้รับสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษในแทบทุกด้าน

คำสำคัญ : ประเพณีอินเดียโบราณ, สถานภาพบทบาทสตรี, สังคมไทย

Abstract

This Article aims to: 1) examine the beliefs and traditions concerning women during the Vedic and Buddhist eras; 2) study the status and roles of women in Thai society from the Sukhothai period to the early Rattanakosin period (reigns of Rama 1 to Rama 6); 3) to analyze the influence of ancient Indian beliefs and traditions on the status and roles of women in Thai society. This study employs documentary research methodology, utilizing both primary and secondary sources, which are subsequently analyzed and synthesized to address the research objectives.

The findings reveal that the status and roles of women during the Vedic and Buddhist eras were relatively favorable, with minimal oppression. In the Rigvedic period, women had the opportunity to perform fire worship rituals on par with their husbands and enjoyed equal rights. Women also had access to Vedic education. During the Buddhist era, women were granted the right to ordain in Buddhism and enjoyed equality with men. In Brahmanical societies that still adhered to the Vedic scriptures, women's rights were significantly diminished compared to the Rigvedic period, with

limited access to education and lower social and familial status. The status and roles of women in the Sukhothai period were directly influenced by Brahmin-Hindu and Buddhist religious beliefs. Consequently, women's status and roles were predominantly shaped by Brahmin-Hindu traditions, resulting in their oppression through belief systems. This continued into the Ayutthaya period, where women remained under the authority of their husbands. It was not until the middle Rattanakosin period (reign of Rama 6) that women gained greater recognition, access to education, and the freedom to choose their partners without parental coercion. Ancient Indian traditions have had a direct influence on the status and roles of women in Thai society. These customs, rooted in religious beliefs, could not be easily discarded and required gradual, incremental changes over time. In the present day, women have attained rights, freedoms, and equality with men in nearly all aspects of life.

Keywords : Ancient Indian Traditions, Status and Roles of Women, Thai Society

บทนำ

สังคมอินเดียให้ความสำคัญกับบุตรชายมากกว่าบุตรสาวอย่างมาก ทำให้เกิดค่านิยมที่พ่อแม่หลายคู่พยายามมีลูกต่อไปจนกว่าจะได้ลูกชาย แม้ว่าการทดสอบเพศทารกในอินเดียจะเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ก็ยังมีการกระทำอยู่บ่อยครั้ง และนำไปสู่การทำแท้งเด็กหญิงจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนประชากรหญิงในประเทศอย่างมีนัยสำคัญ สิทธิและเสรีภาพของชายชาวอินเดียมีมากกว่าสตรี แม้ว่าในพุทธกาล สตรีมีโอกาสดำเนินชีวิตเป็นภิกษุณีถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ส่วนการบวชของสตรีในประเทศไทย ได้เพียงเป็นแม่ชีและอุบาสิกา แต่วางก็ได้ปฏิบัติถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์, 2556 : บทคัดย่อ) สตรีอินเดียมีสถานภาพด้อยกว่าบุรุษ ในด้านครอบครัว สตรีผู้มีความประพฤติที่เป็นมารดา เป็นธิดา หรือเป็นบุตรบุญธรรม เป็นภรรยา เป็นลูกสะใภ้ ล้วนต้องมีความอดทนต่อคนในครอบครัวที่มีความเชื่อตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม

ที่ทำสืบทอดกันมาสูงมาก สตรีไม่มีสิทธิในด้านพิธีกรรม บุรุษเท่านั้นเป็นผู้ทำพิธีกรรมทางศาสนา สิทธิ เสรีภาพของสตรีเมื่อเปรียบเทียบกับบุรุษแล้วอยู่ในวงจำกัด เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก สตรีเริ่มมีสิทธิ เสรีภาพและมีการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้น เนื่องจากสตรีเริ่มมีการศึกษา มีโอกาสฟังพระธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วประพฤติตนตามหลักอริยสัจสี่ อริยจิตสิกขาและอริยปัญญาสิกขา ทำให้สตรีมีคุณธรรมไม่ด้อยไปกว่าบุรุษ อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดหลักธรรมซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แก่บุคคลอื่นที่ต้องการฟังธรรมได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ บทบาทของสตรีในฐานะธิดา มีคำอธิบายว่า ธิดาแต่กำเนิดก็คือบุตรสาวของตนเอง ส่วนธิดาบุญธรรมคือบุตรสาวที่ขอมมาเลี้ยงไว้เป็นบุตร ในพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทกล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของธิดานั้นต้องมีความกตัญญูต่อบิดา มารดา มีหน้าที่ทำตามโอวาท ช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ เลี้ยงดูท่านให้มีความสุขกายสบายใจ ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ หากท่านมีได้เข้าวัดบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา บุตร ธิดาควรชักชวนให้ท่านเข้าวัดฟังธรรม ให้ท่าน รักษาศีล เจริญภาวนาตามสมควร เมื่อบิดามารดาหรือบุพการีสิ้นชีวิตแล้ว บุตรและธิดาควรทำบุญอุทิศไปให้ท่าน

จากสภาพที่กล่าวมาข้างต้น ประกอบกับงานวิจัยนี้ให้รายละเอียดในบางส่วน ทำให้มีความเห็นว่า คติความเชื่อและประเพณีอินเดียแต่โบราณ ต้องมีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย จึงมีความสนใจศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ให้ลุ่มลึกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร โดยข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมและกำหนดขอบเขตการวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณสมัยพระเวทจนถึงสมัยพุทธกาล 2. ศึกษาสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 6) และ 3. ศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณเกี่ยวกับสตรีสมัยพระเวทและสมัยพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 6)
3. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพ

และบทบาทของสตรีในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์หลักคือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ชั้นรอง คือ อรรถกถาและผลงานการศึกษาค้นคว้าที่ท่านผู้รู้เรียบเรียงไว้ รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อจะดำเนินการกระทำให้ได้ข้อมูลมากที่สุด
2. นำข้อมูลที่รวบรวมได้นั้นมาจัดเป็นหมวดหมู่ แจกแจงวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น โดยอาศัยหลักฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มติของพระอรรถกถาจารย์และทัศนะของท่านผู้รู้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สังเคราะห์
3. จัดพิมพ์เป็นเอกสารอัดสำเนา นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและดำเนินการแก้ไขตามข้อสรุปของคณะกรรมการ มีมหาวิทยาลัยแต่งตั้ง เพื่อตรวจสอบประเมินคุณภาพ
4. จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม นำเสนอสู่สาธารณชน

ผลการวิจัย

ในสมัยพระเวท สังคมอารยันอินเดียยังไม่มีข้อกำหนดที่เคร่งครัด ประชาชนจึงดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและเป็นอิสระจากระเบียบประเพณีต่าง ๆ ผู้หญิงในสมัยพระเวทตอนต้น มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย จึงกล่าวได้ว่า ฐานะทางสังคมของผู้หญิงในสมัยพระเวทอยู่ในระดับสูงและมีเกียรติ ผู้หญิงได้รับความนับถืออย่างดีและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางสังคมและทางศาสนา มีหลักฐานว่า ผู้หญิงสามารถทำพิธีบวงสรวงได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะภรรยาได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับสามี ดังปรากฏจากคำเรียกภรรยาว่า “ปัตินี” (ปัตนี แปลว่า นายหญิง) ซึ่งแสดงว่าภรรยามีฐานะเป็นนายหญิงของบ้าน มีสิทธิในกิจการบ้านเรือนอย่างเต็มที่และเป็นคู่ร่วมของสามีในการทำพิธีบวงสรวง ในสมัยแรกยังไม่มีข้อกีดกันผู้หญิง การแบ่งแยกผู้หญิงอย่างเด็ดขาด ยังไม่เป็นที่รู้จักในสังคมอารยันอินเดีย ดังนั้น ผู้หญิงจึงสามารถไปที่ต่าง ๆ ได้โดยเสรี แม้กับชายคนรัก ดังในบทสวดฤคเวทกล่าวถึงเทพ สุริยะว่าเป็นคู่รักของนางอุษาเทวีและคอยติดตามเธอดุจดังชายหนุ่มติดตามหญิงสาวที่สวยงาม ผู้หญิงสมัยพระเวทสามารถไปร่วมชุมนุมในงานรื่นเริง หรือเทศกาลต่าง ๆ ได้ ในคัมภีร์พระเวทได้กล่าวถึงเทศกาลมณะ ซึ่งเป็นเทศกาลรื่นเริงของประชาชนสมัยฤคเวท

ว่า ประชาชนทั้งชายหญิงทุกชั้นทุกวัย ต่างยินดีที่จะได้ไปร่วมงานนี้ เพราะเป็นโอกาสดีที่จะได้พบปะกันในเทศกาลนี้ ผู้หญิงทั้งสาวและหญิงมีอายุ ต่างตกแต่งกายไปร่วมงาน หญิงสาวโดยเฉพาะที่ยังไม่แต่งงาน ได้ใช้โอกาสนี้เพื่อพบปะกับผู้ชาย เพื่อแสวงหาคู่ชีวิตและนางศุภินีกาก็แสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงในสมัยนี้ มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม

นอกจากนี้ ผู้หญิงยังได้รับการต้อนรับเป็นอันดี ในบทสวดแต่งงานชี้ให้เห็นว่าการปรากฏตัวของเจ้าสาวเป็นที่ยินดีของแขกผู้มาร่วมชุมนุม เพราะถือว่าเจ้าสาวเป็นผู้มีมงคลและยิ่งกว่านั้น สังคมยังหวังต่อไปว่า เจ้าสาวจะสามารถปกครองและบังคับบัญชาในบ้านอีกด้วย ผู้หญิงในสมัยพระเวทได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดี เธอสามารถศึกษาพระเวทได้เช่นเดียวกับชาย ดังปรากฏว่า ผู้หญิงบางคนสามารถแต่งบทสวดและทำพิธีบวงสรวงได้ด้วย เช่น นางวิศวารา ผู้แต่งบทสวดฤคเวท 5.28 นางโลปามุทรา ผู้แต่งบทสวดฤคเวท 1.179 และนางโฆษา ผู้แต่งบทสวดฤคเวท 10.39 และ 40 เป็นต้น แม้ในปลายสมัยพระเวท เมื่อฐานะทางสังคมของผู้หญิงเริ่มตกต่ำลงแล้ว ก็ยังปรากฏว่ามีนักปราชญ์หญิงที่มีชื่อเสียงอยู่เช่นกัน ได้แก่ นางไมเตรยี่ ซึ่งเป็นภรรยาคนหนึ่งของพราหมณ์ยาชวลกยะ นางได้ศึกษาเกี่ยวกับพรหมันและความจริงอันสูงสุดและนางคาร์กีกี วาจักนวี ซึ่งสามารถถามปัญหาเกี่ยวกับปรัชญาอันลึกซึ้งต่อพราหมณ์ยาชวลกยะ ในที่ประชุมนักปราชญ์แห่งราชสำนักวิเทหะของท้าวชนก ทั้งนี้ย่อมแสดงถึงฐานะอันสูงของผู้หญิงในสังคมสมัยพระเวทได้อย่างดี ด้วยเหตุที่ผู้หญิงในสมัยพระเวทได้รับการศึกษาอบรมอย่างสมควรนี้เอง จึงทำให้เธออยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติ ไม่ปรากฏว่าผู้หญิงถูกบังคับให้แต่งงานตั้งแต่ยังเด็กเหมือนในสมัยหลัง ตลอดสมัยพระเวทนั้น ผู้หญิงแต่งงานต่อเมื่อมีอายุพอสมควรแล้ว เธอจึงสามารถเลือกสามีได้เอง การแต่งงานเกิดขึ้นเพราะความรักของชายหญิง มิใช่การบังคับ แม้จะมีหลักฐานว่า บิดาเป็นผู้จัดการให้ก็ตาม แต่ก็ต้องได้รับความยินยอมจากลูกสาวด้วย

อนึ่ง การแต่งงานมิใช่ข้อกำหนดสำหรับผู้หญิง เพราะฉะนั้น จึงปรากฏว่าผู้หญิงบางคนก็ไม่ได้แต่งงานจนกระทั่งอายุมาก เช่น โฆษา ภายหลังการแต่งงาน ผู้หญิงต้องอยู่ในความดูแลของสามี แต่ในกรณีที่สามีของเธอเป็นบุตรชายคนโตของครอบครัวและได้รับหน้าที่หัวหน้าครอบครัวสืบต่อจากบิดาแล้ว ภรรยาก็จะกลายเป็นนายหญิงของครอบครัวร่วมและมีสิทธิเต็มที่ในการดูแลกิจการบ้านเรือนเคียงข้างสามีโดยไม่เป็นปัญหาแต่ประการใด เพราะเธอได้รับการอบรมก่อนแต่งงานแล้ว จึงอยู่ในฐานะเตรียมพร้อมสำหรับชีวิตครอบครัว ไม่เหมือนกับสมัยหลัง ๆ เมื่อผู้หญิงถูกจำกัดสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนและต้อง

แต่งงานตั้งแต่ยังเด็ก จนทำให้สูญเสียสิทธิต่าง ๆ และต้องอยู่ใต้ปกครองของชายอยู่ตลอดเวลา ในสมัยสัมหิตา หลัง ๆ ปรากฏว่า ฐานะของผู้หญิงเริ่มต่ำลงกว่าสมัยยุคเวท แม้สังคมจะยังไม่แสดงความรังเกียจลูกสาว แต่ก็ปรากฏจะได้ลูกชายมากกว่า ทั้งนี้อาจถือว่าเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมแบบพ่อบ้าน ซึ่งถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของลูกชายก็เพิ่มขึ้นในขณะที่ยังผู้หญิงถูกลดความสำคัญลง เพราะสังคมมีความเชื่อถือว่า ลูกชายเท่านั้นที่มีสิทธิถวายเครื่องสังเวยแก่ปิตุฤ ในบทสวดของคัมภีร์อถรรพเวทมีหลักฐานยืนยันถึงความตกต่ำของผู้หญิง คือบทคร่ำครวญเกี่ยวกับการเกิดของลูกสาว ครั้นถึงสมัยพราหมณะ การทำพิธีบวงสรวงตามแบบที่เคยกระทำมาในสมัยพระเวท ได้กลายมาเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อนขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่มีเวลาศึกษาพระเวทประมาณ 7-8 ปี เพราะส่วนมากแต่งงานเมื่อเข้าวัยสาว อายุประมาณ 16 - 17 ปี ดังนั้นในสมัยพราหมณะ ผู้หญิงจึงมีส่วนร่วมในการบูชาบวงสรวงพื่อเป็นพิธี ไม่ได้รับผิดชอบอย่างแท้จริง หน้าที่ในการบวงสรวงจึงตกไปอยู่กับผู้ชาย แม้หน้าที่ในการถวายเครื่องบูชาสังเวยไฟประจำบ้านในกรณีที่มีสามีไม่อยู่ ซึ่งเคยเป็นหน้าที่ของภรรยา ก็กลายเป็นภาระของบุตรชายหรือน้องชายของสามีไปและหน้าที่ในการท่องบทขับร้องในขณะทำพิธี ซึ่งภรรยาเคยกระทำในสมัยพระเวทตอนต้น ก็ตกเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ผู้ทำพิธีที่เรียกว่า “อุทาคา” ในที่สุดการศึกษาพระเวทก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับเด็กหญิง เพราะเธอไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำพิธีบวงสรวงอีก เนื่องจากมีพราหมณ์ทำหน้าที่แทน ผู้หญิงจึงมีหน้าที่แต่เพียงดูแลปรนนิบัติสามี ทำหน้าที่ในกิจการบ้านเรือนและให้กำเนิดบุตรชายเท่านั้น ฐานะของผู้หญิงตกต่ำลงไปมากในสมัยพราหมณะ จนผู้หญิงถูกจัดไว้ในพวกเดียวกับลูกเต้าและเหล่า ซึ่งถือว่า เป็นสิ่งชั่วร้ายอันสำคัญสามประการและคัมภีร์ศตพราหมณะ ก็ระบุว่า “ผู้หญิง สุทร สุนัขและกา ประกอบด้วยความเท็จ ความบาปและความมืด”

ในคัมภีร์สัมหิตาและคัมภีร์พราหมณะช่วงหลัง ๆ ระบบจตุรวรรณะได้เป็นที่ยอมรับกันในสังคมอย่างกว้างขวาง การสู้รบระหว่างเผ่าก็ไม่มี เพราะศุทรเองก็ได้ยอมรับความพ่ายแพ้อย่างราบคาบและอารยันก็ได้ขยายพื้นที่ออกไปอย่างกว้าง ขวาง เพื่อเป็นการรักษาสถานะอันสูงส่งของตนและกดขี่วรรณะศุทร พราหมณ์ได้สร้างระบบอุปถัมภ์ ขึ้นมาอันเป็นการเกิดครั้งที่สองที่เรียกว่าทมิขชาติ ของคนสามวรรณะแรก ซึ่งเป็นป้อมปราการที่จะปกป้องการเลื่อนไหลของวรรณะได้อย่างเห็นผล

ร่องรอยของการดูหมิ่นเหยียดหยามผู้หญิงมีอยู่บ้างเหมือนกันในสมัยยุคเวท ดังปรากฏในบทสวดซึ่งผู้แต่งแสดงทัศนคติเกี่ยวกับผู้หญิงว่า “แม้พระอินทร์ก็ประกาศว่า จิตใจ

ของหญิงควบคุมไม่ได้และอารมณ์ของหญิงก็เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา” และในบทโต้ตอบระหว่างนางอัปสรอรวรากับท้าว บุรุษ ผู้แต่งก็ให้นางอรวรตีเป็นลูกสาวเสียเองว่า “อย่าหวังมิตรภาพจากผู้หญิงและหัวใจของผู้หญิงนั่นคือหัวใจของหมาป่า” อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้ว ฐานะของผู้หญิงในสมัยพระเวทดีกว่าสมัยหลังเป็นอันมาก แม้ผู้หญิงจะไม่มีสิทธิในการรับมรดก หรือเป็นเจ้าของทรัพย์สิน แต่ผู้หญิงสมัยพระเวทก็ยังมีสิทธิด้านอื่น ๆ อยู่พอสมควร ไม่ถูกกดขี่อยู่ใต้อำนาจชายทุกประการ ดังที่กัตกันนในสมัยหลังว่า “ผู้ชายเป็นนายของผู้หญิง บิดาต้องคุ้มครองในวัยเด็ก สามีนับว่าและบุตรชายในวัยชรา ผู้หญิงไม่ควรเป็นอิสระ” อนึ่ง ผู้หญิงสมัยพระเวทยังไม่ถูกกำหนดให้เผาตัวตายตามสามี ดังที่เรียกว่า พิธีสตี แต่สังคมยินยอมให้แม่ยายดำเนินชีวิตต่อไปอย่างผาสุกกับลูก ๆ และแม่ยายอาจจะแต่งงานใหม่ได้ถ้าเธอประสงค์เช่นนั้น โดยไม่ถือว่าเป็นชื่อนำตำหนิแต่ประการใด

ครอบครัวของชาวอารยันในสมัยพระเวท มีลักษณะเป็นครอบครัวแบบพ่อบ้าน (Patriarchal Family) คือผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือเป็นนายของบ้าน การสืบสายตระกูลนับทางบิดา ผู้ชายจึงเป็นใหญ่ในสังคม ผู้หญิงต้องอยู่ในความคุ้มครองของผู้ชาย เมื่ออยู่ในวัยเด็ก ก็มีบิดาเป็นผู้คุ้มครอง ครั้นบิดาสิ้นชีวิตลงโดยที่เธอยังไม่ได้แต่งงาน ก็ต้องอยู่ในความดูแลของพี่ชายน้องชาย เมื่อแต่งงานแล้ว ก็ต้องอยู่ใต้ปกครองของสามี เพราะในครอบครัวถือว่าสามีเป็นนายของบ้าน ส่วนภรรยานั้น แม้จะอยู่ในฐานะอันเป็นที่ยกย่องนับถือและได้ชื่อว่าเป็นนายหญิงของบ้านร่วมกับสามี มีอิสระเท่าเทียมกับชาย ตลอดจนมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในกิจการบ้านเรือนและปกครองสมาชิกหญิงในครอบครัว รวมทั้งพวกทาสก็ตาม แต่ก็ต้องขึ้นต่อสามีและต้องเคารพบนอบสามีด้วย เพราะฉะนั้น บุตรสะไภ้จึงต้องเคารพยำเกรงบิดามารดาของสามีด้วย แต่ในกรณีที่บิดาชราแล้ว ไม่สามารถปกครองครอบครัวต่อไป บุตรชายคนโตซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็จะรับหน้าที่หัวหน้าครอบครัวสืบทอดจากบิดา ในกรณีเช่นนี้ บุตรสะไภ้จะอยู่ในฐานะนายหญิงของบ้าน มีอำนาจเหนือบิดามารดาของสามีและสมาชิกทุกคนในครอบครัว จึงเปรียบประดุจราชินีของบ้าน

เกี่ยวกับการรับมรดกนั้น ผู้หญิงถูกตัดสิทธิเพราะถือว่าผู้หญิงไม่มีส่วนแบ่งในทรัพย์สินและถือว่าผู้หญิงไม่มีสิทธิที่จะมีทรัพย์สินส่วนตัว เพราะฉะนั้น สิ่งที่เธอหามาได้จึงถือเป็นทรัพย์สินของสามีหรือของบิดา ในกรณีที่สามีสิ้นชีวิต หญิงนั้นต้องอยู่ในความดูแลของครอบครัวฝ่ายสามี

ในสมัยฤคเวท หัวหน้าครอบครัวจึงเป็นผู้ทำพิธีบวงสรวงภายในบ้านของตน แต่ละบ้านก็มีไฟศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เพื่อใช้ในการทำพิธีบูชาบวงสรวง ส่วนนี้ถือได้ว่า

เป็นจุดศูนย์กลางของชีวิตในบ้าน เพราะเป็นจุดที่สมาชิกในครอบครัวจะมาชุมนุมกันเพื่อประกอบพิธีบูชาบวงสรวง โดยมีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ทำพิธีและเป็นผู้ขับร้องบทสวด ซึ่งภายหลังได้รวบรวมไว้ในบทสวดของคัมภีร์ฤคเวท ในสมัยนั้น ผู้หญิงก็มีส่วนร่วมในการบวงสรวง คือเป็นผู้จัดเตรียมสิ่งของที่จำเป็นสำหรับพิธีกรรมและเตรียมคั้นน้ำโสม ในบทสวดฤคเวทมักจะอ้างถึงภรรยาพร้อมกับสามีในการทำพิธีบวงสรวงต่าง ๆ ทั้งคู่ถวายเครื่องสังเวยด้วยกันเพื่อจะได้บรรลुสวรรค์ร่วมกัน

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า ในสมัยฤคเวท ผู้หญิงอยู่ในฐานะเสมอภาคกับผู้ชาย เพราะผู้หญิงสามารถแต่งบทสวดและทำพิธีบวงสรวงได้ด้วย แสดงว่า สังคมไม่ได้กีดกันผู้หญิงเหมือนในสมัยหลังที่ผู้หญิงถูกกีดกันมิให้ได้รับการศึกษาและไม่ได้มีบทบาทในสังคม ฉะนั้น ในคัมภีร์ฤคเวทจึงมีบทสวดที่ผู้หญิงเป็นผู้แต่ง เพื่อทำพิธีบวงสรวงพระอัคนีให้คุ้มครองชีวิตสมรสของเธอกับสามี

ดังนั้น สตรีอินเดียในสมัยก่อนพุทธกาล ตอนสมัยพระเวทตอนต้น สถานภาพและบทบาทของเธอได้รับการยอมรับและยกย่องใกล้เคียงกับผู้ชาย ต่อมาด้วยสภาพสังคมเปลี่ยนไปจากชุมชนเล็กที่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันทั่วไป ก็กลายเป็นชุมชนใหญ่ มีผู้คนมากขึ้น สภาพปัญหาก็มากขึ้นตามไปด้วย จากเดิมที่แต่ละครอบครัวสามารถที่จะส่งบุตรหลานไปศึกษายังสำนักอาจารย์ใกล้บ้าน เด็กหญิงได้มีโอกาสเล่าเรียนเช่นเดียวกับเด็กชาย แต่เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้น ก็ต้องส่งบุตรหลานไปศึกษาไกลขึ้น การส่งเด็กหญิงไปเรียนในที่ไกลและต้องอยู่กับอาจารย์และเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ยิ่งทำให้พ่อแม่มีความเป็นห่วงมากขึ้น จึงทำให้เด็กหญิงถูกปกป้องและเก็บไว้ในบ้านเพื่อความปลอดภัย ประกอบกับทัศนะเรื่องความบริสุทธิ์ก่อนแต่งงานตามความเชื่อทางศาสนา จึงส่งผลให้มีการจัดแต่งงานให้ผู้หญิงตั้งแต่อายุยังน้อย ทั้งไม่ได้รับการศึกษาและต้องแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อยนั้น เป็นปัจจัยส่งให้ผู้หญิงอินเดียถูกกลืนโดยคตินิยมต่าง ๆ มากขึ้น รวมไปถึงการมีทัศนะอื่น ๆ ตามมาด้วย ที่สำคัญคือทำให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงถูกมองว่า ไม่ซื่อสัตย์ ควบคุมตัวเองไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้สตรีอินเดียมีสถานภาพและบทบาทตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ สภาพการณ์อย่างนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่องมายาวนาน ซึ่งทัศนะคติต่อผู้หญิงลักษณะดังกล่าว ยังเป็นไปอยู่และถูกกระทำให้คงความเชื่อเช่นนั้นไว้

ในสังคมฮินดู ผู้หญิงจัดว่ามีสถานะที่ด้อยกว่าผู้ชายในแทบทุกด้านตั้งแต่อดีตมา ด้วยธรรมเนียมที่สังคมแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ทำให้สถานะความเป็นผู้หญิงเสียเปรียบผู้ชายในหลาย ๆ ด้าน เห็นได้จากปัญหาความไม่เท่าเทียมทางกฎหมายในอินเดีย

เช่นการที่ภรรยาไม่สามารถฟ้องร้องสามีตัวเองได้ในกรณีที่ฝ่ายชายไปมีความสัมพันธ์นอกสมรส การที่ผู้หญิงไม่ได้รับโอกาสได้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่ดีเพียงพอ หรืออย่างกรณีประเพณีชาปาตีในเนปาล ซึ่งให้ผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือนอาศัยนอกบ้านและมีข้อห้ามหลายประการ ทำให้พวกเธอเหล่านั้นถูกเลือกปฏิบัติจากคนในครอบครัว ซึ่งเห็นได้ชัดว่า แม้แต่เรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของการมีประจำเดือน ยังนำพาซึ่งความน้อยเนื้อต่ำใจในการเกิดเป็นลูกผู้หญิงและถึงแม้ว่าธรรมเนียมเหล่านี้จะเริ่มถูกตั้งคำถามมากขึ้นในโลกสมัยใหม่ แต่ด้วยระบบสังคมที่ยึดกับขนบธรรมเนียมจารีตแบบเก่าดั้งเดิม เราจึงยังคงพบเห็นปัญหาเหล่านี้อยู่เรื่อยมา

อีกตัวอย่างสำคัญของความเสียเปรียบของการเป็นผู้หญิง คือหลายครั้งในกรณีที่มีการแจ้งความร้องทุกข์เรื่องการถูกข่มขืน ตำรวจท้องถิ่นมีแนวโน้มจะตั้งข้อสงสัยว่าผู้หญิงที่มาแจ้งความ “กุเรื่องเพื่อเรียกร้องความสนใจ” การตัดสินใจแบบนี้ทำให้ผู้ก่อเหตุหลายรายหลุดพ้นข้อกล่าวหาอย่างง่ายดาย โดยอาจจะไม่มีการสอบสวนเสียด้วยซ้ำ

ส่วนในด้านการมีชีวิตรอบครัว อย่างที่กล่าวไปในตอนที่แล้ว ระบบสินสอดก็เป็นความรับผิดชอบของครอบครัวฝ่ายหญิงที่จะต้องจ่ายให้กับครอบครัวฝ่ายชาย เพราะถือว่าบ้านฝ่ายชายต้องมีการเลี้ยงดูเพิ่มขึ้นและหลังจากแต่งงานไปแล้วผู้หญิงก็ต้องทำงานหนักมาก ทั้งในบ้านนอกบ้าน ทั้งยังต้องฝาด้านแม่สามีไปจนกว่าจะสามารถพิสูจน์ตัวเองได้ ธรรมเนียมลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า กว่าสตรีจะมีความเป็นอยู่ที่ดีและมีหน้ามีตาในสังคม ก็ด้วยการแต่งงานมีสามีและมีครอบครัวที่ดี

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สถานภาพของสตรีในสังคมก็ถูกยกระดับขึ้นมาก โดยผู้หญิงสามารถเข้าถึงการศึกษาและทำงานต่าง ๆ รวมถึงเป็นผู้นำในหน่วยงานได้ไม่แพ้ผู้ชาย แต่ก็ยังมีอีกหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมทางเพศ โดยเฉพาะในเขตชนบท ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนาและระบบสังคมที่มีมาอย่างยาวนาน ความพยายามที่จะยกเลิกกฎเกณฑ์ หรือแก้ไขกฎหมายบางประการเพื่อเพิ่มสิทธิแก่ผู้หญิงจึงเป็นสิ่งที่หลายองค์กรกำลังเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสิทธิ หน้าที่ บทบาทและความเสมอภาคของสตรีไว้หลากหลายในพระไตรปิฎกและรวมทั้งมีคำสอนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสตรี ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การเปรียบเทียบกับข้อความที่สรรเสริญ หรือพูดถึงสตรีในแง่บวกมีมากกว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสราภาพในสังคมของศาสนาพราหมณ์ ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจากสภาพสังคมในปัจจุบันมักจะกล่าวโจมตีว่า พระพุทธศาสนากดขี่สตรีไม่

ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับบุรุษ เช่นการที่ไม่ยอมให้สตรีบวชตั้งแต่ต้น จริง ๆ แล้วสตรีภายใต้พระพุทธศาสนา มีอิสระและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาได้ทุกอย่าง พระพุทธศาสนาไม่มีข้อกีดกัน พระผู้มีพระภาคจึงทรงประกาศพระธรรมแก่ประชาชนทั้งบุรุษและสตรี เพราะตระหนักดีว่า ความแตกต่างระหว่างสตรีและบุรุษโดยแท้จริงแล้วไม่มีความหมาย หรือความสำคัญอะไรเลย เพราะต้องมีความทุกข์ความเดือดร้อนเหมือนกัน สตรีจึงจัดอยู่ในสถานภาพที่ควรยกย่อง เพราะฐานะที่สำคัญของสตรีก็คือ ความเป็นมารดาของบุตร พระผู้มีพระภาคนับเป็นศาสดาองค์แรกที่ทรงประทานเสรีภาพ ความเสมอภาคให้แก่สตรี ตลอดจนประทานอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ เพราะทรงเห็นว่า สตรีนั้นมีความสามารถไม่น้อยไปกว่าบุรุษเลย พระผู้มีพระภาคทรงยอมรับให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยนั้นผู้หญิงเป็นที่ดูถูกดูแคลนของสังคมในกรณีที่ว่า ผู้หญิงไม่ควรได้รับการอุปสมบทและไม่อาจจะบรรลุธรรมได้ (ปาริชาต นนทกานันท์, 2523 : จ - ฉ)

บทบาทสำคัญทางสังคมของสตรีในพระพุทธศาสนานั้น ที่ปรากฏชัดเจนคือ บทบาทสตรีที่ปรากฏในทศ ๖ ซึ่งบทบาทในทศ 6 นั้น เป็นได้ทั้งมารดา ภรรยาและบุตร อีกบทบาทหนึ่งก็คือ บทบาทในการอุปถัมภ์ สนับสนุนพระพุทธศาสนา บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสนับสนุนอุปถัมภ์ ก็มีการสร้างอารามถวายสงฆ์

พระพุทธองค์มีความคิดเห็นที่เสรีมากกว่าผู้นำของศาสนาอื่น ๆ เพราะพระองค์ไม่ได้ถือว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความสามารถด้อยกว่าบุรุษดังความเชื่อในสมัยของคนในสังคมสมัยนั้น แต่พระองค์กลับปฏิบัติต่อสตรีเช่นเดียวกับบุรุษ โดยมองว่ามีความเท่าเทียมกันในฐานะเป็นสัตว์โลกประเภทเดียวกัน เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในสังสารวัฏด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้น ความเมตตาที่พระผู้มีพระภาคมีให้ก็คือ พระองค์ต้องการจะช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ไม่ว่าจะเป็นบุรุษ หรือสตรี พระองค์ทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติต่อสตรีอย่างยุติธรรม เช่น ทรงให้สิทธิแก่บุรุษและสตรีเสมอกันในการฟังธรรม ทรงประทานคำสอนอย่างเดียวกันในทั้งสองฝ่าย ไม่มีการแบ่งว่าธรรมชนิดใดต้องแสดงแก่เพศใดฝ่ายใด แต่สิ่งที่พระองค์ทรงคำนึงถึงเป็นในทางพิจารณาทางปัญญา ตามความสามารถของผู้ฟังว่าจะรับฟัง หรือสามารถเข้าใจได้หรือไม่มากกว่า การที่พระผู้มีพระภาคทรงให้สิทธิเสรีภาพทางศาสนาในการเข้าเป็นสมาชิกในสังฆมณฑลและทรงประทานธรรมให้แก่ทั้งบุรุษและสตรี ทรงเมตตาและปฏิบัติต่อบุรุษและสตรีอย่างยุติธรรมเสมอภาคกัน จะเห็นว่า เป็นความสำเร็จและเป็นการยกระดับบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาล อันเป็นแนวคิดความเสมอภาคที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีมาก่อนการเกิดแนวคิดสิทธิมนุษยชน

พระพุทธศาสนาได้ยกระดับฐานะทางสังคมให้แก่สตรีอินเดียมากกว่าศาสนาอื่น ๆ ที่สังคมอินเดียนับถือ สร้างคุณูปการอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์ของอินเดีย หรือแม้แต่ของโลก พระพุทธเจ้าเป็นบุรุษคนแรกที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ให้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคแก่สตรี กล่าวได้ว่า ที่ให้ความสนับสนุนจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระน้านาง คือ พระนางมหาปชาบดีโคตมี บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาและพระองค์ทรงยืนยันว่า การตรัสรู้ธรรมนั้น มิได้เกิดมีแก่บุรุษแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น สตรีก็สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน (เปรม หิมจันทร์, 2521 : 217 - 219) ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงให้ความเสมอภาคระหว่างสตรีและบุรุษอย่างเท่าเทียมกัน บุคคลทุกคนเมื่อมีฉันทะ ความเพียรพยายาม มีความพร้อมแล้ว ก็สามารถบรรลุนิพพานได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะเป็นสตรีเพศ หรือบุรุษเพศและการที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีทั้งที่สภาวะทางสังคมไม่อำนวย ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า สตรีบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็สามารถประจักษ์แจ้งโลกุตตรธรรมตั้งแต่โสดาบัน ถึงอรหัตตผลได้เช่นเดียวกับบุรุษและความเป็นสตรีก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคของการบรรลุธรรมแต่ประการใด

อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายังมีเรื่องราวของความเป็นบุรุษ-สตรี คือ เรื่องแยกเพศกันอยู่ เวลากล่าวถึงสตรี ก็มีทั้งยกย่องและกดขี่ ในส่วนที่กดขี่ก็เป็นผลเนื่องมาจากอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมที่ติดตัวมา คือระบบความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นั่นเองและการที่พระภิกษุสงฆ์ไม่มีบทบาทในการทรงจำพระพุทธพจน์และจดบันทึกนั้น สอดคล้องกับ วิทยานิพนธ์ระดับดุขฎิบัณฑิตของพระมหากมล ถาวโร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสตรี ว่าอาจจะด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ (พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี), 2550: 158 - 159)

1. พระภิกษุสงฆ์ขาดทั้งปริมาณและคุณภาพ ด้วยสตรีได้รับพุทธาอนุญาตให้อุปสมบทหลังพระภิกษุสงฆ์หลายปี ทั้งถูกจำกัดจำนวนด้วยครุธรรมที่ว่า ปวัตตินิ หรืออุปัชฌาย์ของภิกษุณีรูปหนึ่งจะบวชให้ภิกษุณีได้ 1 รูปต่อช่วงเวลา 2 ปี ดังนั้น จำนวนของภิกษุณีคงน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนภิกษุ
2. สตรีอินเดียในสังคมพราหมณ์ ไม่มีพื้นฐานทางการศึกษามาก่อนที่จะได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีเลย เพราะคัมภีร์ของพราหมณ์ เช่น มนุธรรมศาสตร์ ได้บัญญัติผูกขาดความรู้เรื่องศาสนาไว้สำหรับผู้ชายวรรณะพราหมณ์เท่านั้น ภิกษุณีแม้จะเก่ง มีสติปัญญาดี

หลายรูป เช่น เขมาเถรี อุบลวรรณาเถรี วชิราเถรี ส่วนมากก็อาจจะนิพพานไปก่อนปฐมสังคายนา ภิกษุสงฆ์สมบูรณ์ทั้งปริมาณและคุณภาพ คือออกบวชจากรวณะทั้ง 4 อย่างเท่าเทียมกันและไม่มีข้อห้ามมากนัก จนเป็นเหตุให้ลูกพราหมณ์ที่เรียนจบโรงเรียนเข้ามาบวชกันมาก ประมาณว่า ร้อยละ 75 ของภิกษุทั้งหมด บุรุษมีพื้นฐานความรู้ดีอยู่แล้ว เมื่อมาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็ศึกษาพระคัมภีร์ได้เร็ว เรียกว่า จบพระไตรปิฎกกันมากจนมีตัวเลือกเพื่อเข้าร่วมสังคายนาอยู่มาก ส่วนภิกษุณี หากว่ายังเหลืออยู่บ้างในกาลนั้น แต่อาจจะน้อยเกินไป ประกอบกับสติปัญญาอาจสู้ภิกษุไม่ได้ หรืออย่างเก่งก็เสมอกัน จึงไม่ได้รับนิมนต์เข้าร่วมสังคายนาและปัญหาเรื่องสตรีเพศไปเข้าร่วมสังคายนา อาจก่อให้เกิดความยุ่งยากต่อที่ประชุมก็ได้ ก็เลยข้ามภิกษุณีไป

ซึ่งในประเด็นหลังนี้ ถ้าหากว่ามีภิกษุณีเข้าร่วมทำการสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยในครั้งแรก มุมมองของพระไตรปิฎกเกี่ยวกับสตรี อาจจะเปลี่ยนแปลงไปและการตีความหัวข้อธรรมต่าง ๆ อาจมีมุม หรือแง่ในการมองที่น่าสนใจยิ่งขึ้นกว่านี้ก็ได้

คติความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมของสตรีอินเดียโบราณ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าผู้หญิง คือ “เพศแม่” เป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตบนโลกมนุษย์ หากไม่มีแม่ผู้ให้กำเนิดโลกคงไม่มี ดังนั้น ทัศนะของพราหมณ์-ฮินดูจึงถือว่าเพศหญิง คือ ศักดิ์ผู้มีส่วนก่อให้เกิดเพศชาย คือพระศิวะ ตรงกับแนวความคิดเรื่องปुरुชและปรากฏทั้งสองความเห็นให้ความสำคัญกับศักดิ์หรือปรากฏว่ามีอำนาจกระตุ้นให้พระเจ้ามีพลังสร้างขึ้นมาได้ ซึ่งมีวิวัฒนาการความคิดแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน ยุคพระเวท คัมภีร์พระเวท ถือว่าสตรีอินเดียถูกกีดกันเรื่องการศึกษาและการประกอบพิธีกรรมเช่นในปัจจุบัน นอกจากนี้ ศาสนาพราหมณ์ช่วงนี้ไม่มีแนวความคิดเรื่องการออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี สตรีก็คงไม่มีโอกาสได้บวชด้วย ต่อมาเป็นยุคอุพนิชัย ยุคนี้ ศาสนาพราหมณ์เริ่มเรียนอะไร ๆ จากพระพุทธศาสนา มาก แม้กระทั่งเรื่องการออกบวช ก็เริ่มปรากฏตัวละครในคัมภีร์อุพนิชัยบางเรื่องและยุคถัดมาคือ ยุคคัมภีร์ธรรมศาสตร์ ในช่วงหลังพุทธกาลประมาณ 200 ถึง 400 ปี ข้อความในคัมภีร์นี้ ได้มีการกล่าวถึงสตรีในลักษณะไม่เท่าเทียมกันกับเพศชายไว้มากมาย คือ

1. สตรีไม่มีสิทธิในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา “สตรีไม่ควรประกอบพิธีกรรมประจำวันตามที่พระเวทระบุไว้ ถ้าหล่อนประกอบหล่อนจะต้องตกรรณ”
2. ธรรมชาติของผู้หญิงไม่น่าไว้วางใจล่อลวงชายทุกประเภท “มันเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ที่ล่อลวงชายในโลกนี้ เพราะเหตุนี้แม้บัณฑิตก็ไม่ปลอดภัย เมื่อคบกับผู้หญิง”
3. สตรีไม่อาจดูแลตัวเองได้ ต้องมีเพศชายคุ้มครองตลอดเวลา “บิดาคู่มือครอง

หล่อนเมื่อเยาว์วัย สามีกปกครองหล่อน (เมื่อเวลาแต่งงาน)ยังสาวอยู่ เมื่อสามิตาย ลูกชายจะดูแลแทนเมื่อหล่อนแก่เฒ่า สตรีไม่อาจอยู่ตามลำพังได้”

ด้วยอิทธิพลของคำสอนนี้ จึงเกิดมีประเพณีสตี (Sati) ขึ้นในอินเดียและหญิงม่ายแม้อย่างสาวบางเผ่า ยังคงปฏิบัติอยู่ กล่าวคือ เมื่อสามิตายก็จะถูกเกลี้ยกล่อมให้โดดเข้ากองไฟตายตามสามีไป โดยเชื่อว่าจะได้บุญกุศลมากคือ ได้ไปเกิดในสวรรค์

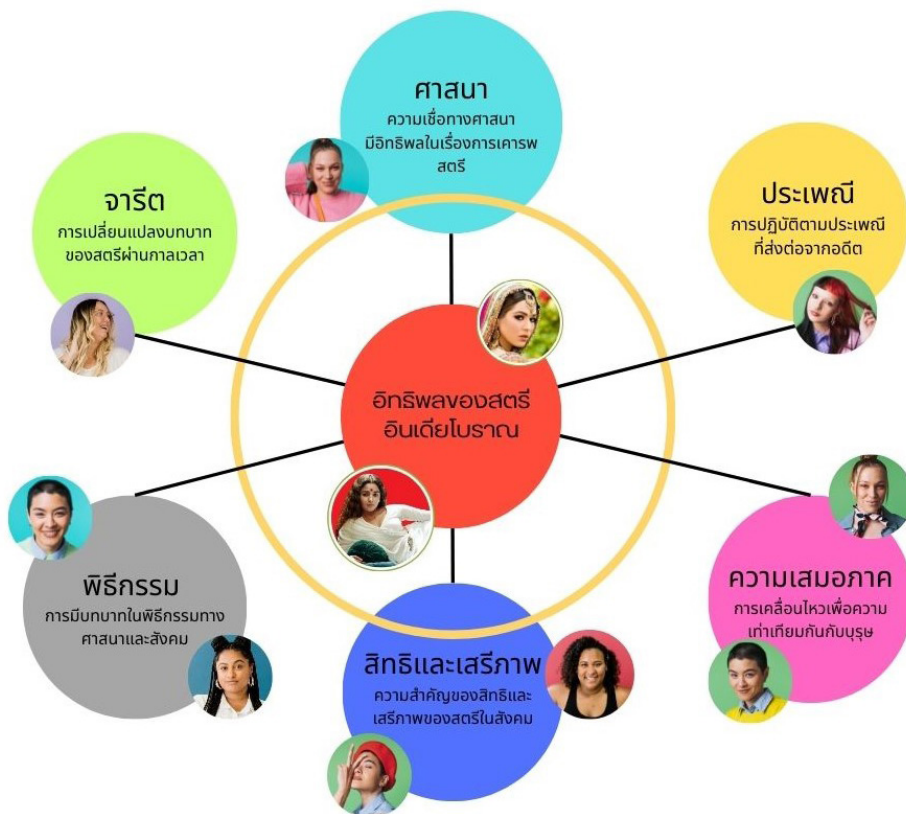
4. ผู้หญิงไม่มีสิทธิในมรดก หรือมีสมบัติเป็นของตนเอง ทั้งภรรยา ลูกชายและทาส ทั้งสามประเภทนี้ ไม่มีสมบัติเป็นของตนเอง ทรัพย์สินสมบัติที่พวกเขาหามาได้ ย่อมตกเป็นของผู้ชายที่เขาค้ายอยู่

ประเทศไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน สืบทอดตามบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน มีสตรีเป็นจำนวนมากที่ให้ความสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับวิถยานิพนธ์ของ เปรม หิมจันทร์ หัวข้อ บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากบทบาทของสตรีที่ปรากฏในคัมภีร์บาลี (เปรม หิมจันทร์, 2521 : 217 - 219) มีประมาณ 700 คน แต่ละคนนั้น มิใช่มีพฤติกรรมในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์นี้เท่านั้น แม้ในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ก็ยังมีพฤติกรรมเหมือนกันที่เรียกว่า บุพกรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่นำศึกษาอย่างยิ่ง พฤติกรรมเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี สิทธิ หน้าที่ต่าง ๆ ตลอดจนถึงอุปนิสัยใจคอของสตรีที่พบในหลักฐานอ้างอิงในวรรณคดีบาลี (พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี), 2550 : 73) เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป จารีตและธรรมเนียมดั้งเดิมที่เคยมีปรากฏการณ์นั้น เริ่มเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวขยาย ทำให้สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมปัจจุบันก็เปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวตามไปด้วย สตรีมีบทบาทมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง สตรีมีความต้องการที่จะทำงานนอกบ้านมากขึ้นตามการเคลื่อนไหวของระบบเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในส่วนนี้ สตรีแทนที่จะเพียงทำงานเป็นแม่บ้าน ดูแลรักษาบ้านเท่านั้น แต่ยังต้องการงานเพื่อจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง

สตรีไทย เป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อน ละเมียดละไม มีความอ่อนน้อมไปในการปฏิบัติธรรม ให้อาหาร รักษาศีล ส่วนด้านบทบาทสตรีในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน มีความแตกต่างกันอยู่ 2 ประการ คือ บทบาทที่ปฏิบัติกันมาในสมัยพุทธกาล แต่ในปัจจุบันไม่สามารถปฏิบัติได้และบทบาทที่ปฏิบัติในปัจจุบัน โดยที่มิได้ปฏิบัติในสมัยพุทธกาล

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากสตรีอินเดียโบราณส่งอิทธิพลต่อมาถึงสตรีในสังคมไทย โดยผ่านความเชื่อทางศาสนา จารีต ประเพณีและพิธีกรรม ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามรูปลักษณ์ของความเป็นดั้งเดิมของแหล่งที่มาของความเชื่อทางด้านศาสนา สตรีได้รับการพุ่มพักบ้างในบางสมัยและได้รับการดูถูกเหยียดหยามบ้างในบางสมัย แต่ละก้าวของความเป็นสตรีนั้น ล้วนแล้วแต่ได้รับการสั่งสมและการเคลื่อนไหวทางจารีตอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้สตรีเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อมาอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากสังคมไทยและสังคมโลกอย่างถูกต้อง โดยมีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค มาตรฐานเท่าเทียมกับบุรุษ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนประกอบแทรกซึมและสั่งสมเข้าไปในแนวความคิดเหล่านี้ด้วย เช่นเดียวกัน

ภาพประกอบ : องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

ดังที่ทราบกันดีแล้วว่า ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจารีตประเพณี วัฒนธรรมของอินเดียโบราณ กล่าวโดยสรุปจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย พบว่า จารีตของอินเดียโบราณ มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ดังนี้

1. สถานภาพด้านสังคม สตรีอินเดียโบราณก่อนสมัยยุคเวท สตรีอินเดียโบราณ มีสถานภาพ บทบาทและสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ แต่บ้านจะมีไฟศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน สตรีจะมีส่วนร่วมในการบวงสรวง ในสมัยพุทธกาล แม้จะเกิดความเหลื่อมล้ำกันบ้าง แต่พระพุทธศาสนาก็ได้มอบโอกาสให้สตรีก็มีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษเช่นเดียวกัน

สตรีในสมัยสุโขทัย มีหน้าที่ปรนนิบัติสามี ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่ศรีเรือน ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน แต่มารดาในครอบครัวสุโขทัย ได้รับการยกย่องเทียบเท่ากับบิดาทุกประการ

สมัยอยุธยา สตรีในราชสำนักมีสถานภาพต่ำ ภรรยาโดยทั่วไปต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบแทนสามีได้ตลอดเวลา มารดาในสมัยอยุธยาได้รับการยกย่องเช่นเดียวกับมารดาในสมัยอยุธยา มารดาทำหน้าที่แทนที่บิดาได้ตลอดเวลา

สตรีสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-6) สตรียังคงใช้จารีตตามสมัยอยุธยา แต่มีเพิ่มเติมคือ บิดามารดาไม่สามารถบังคับให้บุตรสาวแต่งงานกับบุคคลที่บิดามารดาเป็นผู้เลือกให้ สตรีมีอิสระในการเลือกคู่ครอง ในสมัยนี้ สตรีมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น

2. สถานภาพสตรีด้านกฎหมาย สตรีอินเดียโบราณ ในยุคพระเวทตอนต้น สตรีมีสิทธิแม้จะไม่เท่าเทียมกับบุรุษตามกฎหมายเสียทีเดียว แต่ก็ให้ความเสมอภาคพอสมควร ส่วนสิทธิในการรับมรดกนั้น สตรีจะไม่ได้เลย ตามกฎหมายกำหนดให้ครอบครัวออกค่าใช้จ่ายให้แก่บุตรสาวเฉพาะค่าแต่งงาน แม้จะเป็นบุตรสาวคนเดียวก็ไม่มีสิทธิสืบมรดกของบิดามารดาได้ บุตรสาวของเธอจะเป็นผู้สืบมรดกของบิดามารดาของเธอแทน (การรับมรดกแบบข้ามรุ่น)

สตรีสมัยสุโขทัย ถ้าได้ชื่อว่า เป็นลูกแล้วก็ต้องได้รับมรดกสืบทอดตามหลัก การที่ว่า “ให้แก่ลูกมันสิ้น” ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ บุตรสาวในครอบครัวจึงมีสิทธิในการ สืบทอดมรดกเท่ากับบุตรชาย ไม่มีการแบ่งมรดกเป็นภาคหลวง ภาคบิดา หรือภาคภริยา บุตรเป็นทายาทผู้รับมรดกสายตรงแต่ผู้เดียว โดยไม่คำนึงว่า บุตรนั้นจะเป็นบุตรหญิง หรือ บุตรชาย จะมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดาเท่านั้น กฎหมายครั้งกรุงสุโขทัยกำหนดให้หญิง ภรรยาตกทอดมาเป็นมรดกของทายาทได้ นับว่า ภรรยามีสถานภาพต่ำ สถานภาพของ

มารดาที่กฎหมายกำหนดไว้สูงเท่าเทียมกับบิดา

สมัยอยุธยา ตามกฎหมายมรดกได้ตรากำหนดสิทธิของบุตรสาวให้มีสิทธิได้รับมรดกไว้ในภาคญาติ กฎหมายมรดกได้ให้แบ่งทรัพย์สินมรดกของผู้ตายที่ไม่มีพินัยกรรมไว้เป็น 4 ภาค คือ ภาคหลวง 1 ภาคบิดามารดา 1 ภาคญาติรวมทั้งบุตร 1 ภาคภริยา 1 กฎหมายมรดกกำหนดสิทธิของบุตรสาวให้มีสิทธิได้รับมรดกเท่าเทียมกับบุตรชาย บุตรสาวไม่ถูกจำกัดสิทธิในการรับมรดกตามกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยา กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยา ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของภรรยาชนิดต่าง ๆ ไว้ตามความสำคัญมากน้อยของภรรยาชนิดต่าง ๆ กฎหมายได้บัญญัติสิทธิและหน้าที่ของภรรยาหลวงไว้เหนือภรรยาอื่น ๆ กฎหมายมอบอำนาจให้ภรรยาหลวงมีสิทธิมากกว่าภรรยาอื่น ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความแตกแยกภายในครอบครัว ภรรยาคนอื่นจะต้องอยู่ในฐานะต่ำกว่าภรรยาหลวง

สมัยรัตนโกสินทร์ สถานภาพของสตรีไทยที่ผ่านมาและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ระดับที่มีความแตกต่างกัน คือ สถานภาพของสตรีไทยในระดับที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกับสตรีที่ระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ หรือที่เรียกว่า สตรีที่อยู่ในระดับชั้นสูงกับสตรีที่อยู่ในระดับชาวบ้าน สตรีในระดับชาวบ้านมีเสรีภาพมากกว่าสตรีชั้นสูง ซึ่งถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมแห่งชนชั้น สตรีในระดับชาวบ้าน มีการกระจายตัวสูงในเรื่องอาชีพ มีการประกอบอาชีพในทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะในด้านเกษตรกรรม ในอดีตอาชีพราชการเป็นอาชีพต้องห้ามองสตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากที่สตรีจะเข้าสู่ระบบการเมืองการปกครอง ปัจจุบัน สตรีมีฐานะทัดเทียมกับบุรุษในการทำงานหลายส่วน เด็ก ผู้หญิงและผู้ชาย มีสิทธิเท่าเทียมกันในการศึกษา ทั้งในระดับโรงเรียนและระดับมหาวิทยาลัย ในสังคมไทย สตรีมีบทบาทในวงการสังคมและมีใครสามารถปฏิเสธผลงานขององค์กรเหล่านี้ได้ นอกจากนี้สตรีไทยก็มีความสามารถและได้รับตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น เป็นรัฐมนตรี อธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการและผู้จัดการงานเอกชน

บรรณานุกรม

- ปาริชาติ นนทกานันท์. (2523). **แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรม หิมจันทร์. (2521) **บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์ (คะนอง ลายน้ำทอง). (2550). **การศึกษาบทบาทสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี). (2550). **การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.